

ЗМІСТОВІ ТА МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДАВНИЧИХ АНОТАЦІЙ ДО СУЧАСНИХ ДИТЯЧИХ КНИЖКОВИХ ВИДАНЬ

У статті проаналізовано особливості змістового та мовленнєвого оформлення анотацій до сучасних дитячих літературно-художніх видань. Виокремлено інформаційні елементи анотації, що складають її структуру, вказано на недоліки анотацій у виданнях. Окреслено вербальні маркери інформаційних елементів, типові лексичні та граматичні засоби, зокрема синтаксичні конструкції та знаки пунктуації, що використовуються в таких анотаціях, їхні стильові особливості.

Ключові слова: анотація, видавнича анотація, структура анотації, дитячі видання, художньо-літературні видання.

Ознайомлення з виданням відбувається завдяки його службовій частині, одним із елементів якої є анотація. Саме з видавничої анотації починається комунікація між читачем і виданням. Анотація забезпечує ідентифікацію документа та донесення основної інформації про його змістове наповнення, унаслідок чого користувачем приймається рішення про необхідність подальшої взаємодії з виданням.

За чинним національним стандартом України в галузі інформації та документації **видавнича анотація** – це стисла характеристика видання щодо його змісту, виду, жанру, читацької адреси, цільового призначення та інших особливостей, складена видавцем і розміщена в макеті анотованої каталожної картки або, якщо його немає, в будь-якій іншій частині вихідних відомостей видання [1, 2].

Призначення видавничої анотації – інформувати читача про зміст твору, його жанрові та інші особливості. Анотації до різних видань мають певні вимоги до оформлення. Дослідження наукових співробітників Книжкової палати України А. Фідельської, О. Петренко показують, що часто видавці не дотримуються вимог нормативних документів щодо оформлення і змісту вихідних відомостей, зокрема й анотацій. Тож необхідність з'ясувати потрібні змістові елементи та мовностилістичні особливості анотацій до дитячих книжкових літературно-художніх видань зумовлює актуальність дослідження.

Художні твори для дітей посідають особливе місце серед літературно-художніх видань. Якщо йдеться про анотування загалом, то дослідники зазначають, що мова анотації має бути «точна, конкретна і зрозуміла, образні вирази, епітети, стилізовані та специфічні слова, які надають тексту суб'єктивного характеру, вживати не рекомендується» [4, 231]. Та й інші вимоги ставляться до анотацій дитячих літературно-художніх видань. Так, вони мають зацікавити читача, виконувати ціннісно-орієнтаційну функцію і в такому випадку без оцінних суджень анотатора не обійтись. Оцінка ж може бути відкритою чи ніби «розчиненою» в тексті самої анотації [3, 9].

Анотації саме до дитячих видань покликані зацікавити читача, а не тільки поінформувати. Це часто зумовлює створення фактично книготорговельних, а не видавничих анотацій, в яких акцентується увага на привабливості видання для покупця, натомість відсутні важливі інформаційні елементи.

Структура анотації зумовлена її призначенням і повинна містити відомості про автора, жанр літературного твору, його зміст, інший (інші) відомий (відомі) твір (твори) цього автора, склад довідкового апарату видання – за його наявності (наприклад, допоміжні покажчики в науково-художніх і документально-художніх виданнях), читацьку адресу видання [1, 3]. Зазначені інформаційні елементи подаються у визначеному, хоч і не чітко фіксованому, порядку та мають типові мовні засоби (маркери) для свого вираження.

Відомості про автора можуть подаватися на початку анотації: *До збірки відомого українського письменника Анатолія Костецького увійшли захоплюючі та повчальні повісті-казки* (Костецький А. Г. Незвичайні пригоди і таємниці. – Харків : Белкар-книга, 2012) або в кінці: *Про це дізнаєтеся, прочитавши чудову історію про перше кохання від неперевершеного Роба Скоттона* (Скоттон Р. Закоханий Сплет. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014). В останньому прикладі бракує відомостей про національну належність автора, що особливо важливо в перекладних виданнях, а також про його діяльність не лише як письменника, а й ілюстратора.

Відомості про автора художнього твору – це не лише його прізвище та ім'я, що зазначено на обкладинці видання й у бібліографічному описі; це відомості про його належність до певної епохи, літературного напрямку, національність, особливості творчості, здобутки й нагороди. Просто дублювати відомості з бібліографічного опису не варто. Інформація безпосередньо про особистість автора, але не про його творчість, в анотації може бути відсутня. Якщо ж є інформація, що вказує на заслуги чи унікальність автора, або на те, що доцільно донести до читача, анотатор її подає: *Автор повісті Зірка Мензатюк – лауреат премії імені Лесі Українки, чії книги стали бестселерами в українській дитячій та підлітковій літературі останнього десятиліття* (Мензатюк З. Як я руйнувала імперію. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014).

Як вербальні маркери для позначення цього інформаційного елемента зазвичай використовують такі словосполучення та речення: *відомий дитячий письменник; автор твору – всесвітньо відомий письменник; автор – письменник, чії твори люблять і читають діти усього світу* тощо.

Відомості про ілюстратора наводять здебільшого в поєднанні з відомостями про автора на початку або в кінці анотації: *Ця книжка унікальна, з якого боку не поглянь. Перша дитяча книжка Тараса Прохаська та перший досвід Мар'яни Прохасько у ролі ілюстратора* (Прохасько М., Прохасько Т. Хто зробить сніг. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2013), *Легкий і проникливий текст Надійки Гербіш доповнений блискучими ілюстраціями Юлії Пилипчатиної занурить маленьких і великих читачів у зимову казку, де навіть найбільші дива стають можливими* (Гербіш Н. Одного разу на Різдво. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014), *Цей незвичайний герой, блискуче вигаданий Володимиром Рутківським і чудово зображений Ростиславом Попським, просто приречений на читацьку любов і успіх* (Рутківський В. Бухтик з тихого

затону. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012), *У цій книжці – свіжий погляд на невмирущу казку Ганса Християна Андерсена про марноту і гордоці – з дивовижними ілюстраціями Елісон Джей* (Андерсен Г. Х., Малкович І. Нове вбрання для короля. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010).

Можна подавати відомості про ілюстратора й окремим інформаційним блоком з абзацу у кінці анотації (перед читацьким призначенням): *Чудові ілюстрації визначного художника дитячої книжки Костя Лавра створені в тій же тональності зачудування світом* (Терен В. В. Хлопчик з планети «Ч» та Вогняні Пси. – К. : Веселка, 2012). Зазначення автора на початку, а ілюстратора – у кінці – це класична побудова анотації, хоча нині частіше спостерігається об'єднання цих частин.

Наскільки б не був достойним уваги ілюстратор видання, неправильно будувати анотацію, інформуючи тільки про нього й нехтуючи іншими змістовими елементами, як-от: *Знамените Андерсенівське «Кресало» – найновіша книжка, проілюстрована неперевершеним майстром української книжкової графіки Владиславом Єрком – володарем почесних мистецьких титулів, переможцем низки престижних виставок. Від експресивних і, як завжди, філігранних ілюстрацій Єрка забиває дух. Великий формат книжки дасть змогу досхочу натішитися безконечними єрківськими «мініатюрами в мініатюрі», зворушливою лірикою і легкими жартами... Оригінали робіт (окрім двох «недоторканих») розмітені вітчизняними і закордонними колекціонерами ще до появи книжки...* (Андерсен Г. Х. Кресало. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011).

Відомості про жанр деталізують інформацію, що міститься на титульній сторінці чи обкладинці: *історичний роман, пригодницька повість, фантастичні оповідання*. Ці відомості поєднують з іншими, наприклад, про автора і зміст твору: *Редьярд Кіплінг написав не просто казку, а надзвичайно красиву і повчальну казку-притчу* (Кіплінг Р. Метелик, який тупнув ніжною. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2012), *Пригодницька повість відомого дитячого письменника Олександра Гавроша розповідає про яскраві пригоди перевершеного гірського силача Івана Сили* (Гаврош О. Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014), *Про це все ви дізнаєтесь із нового пригодницького детективу Андрія Кокотюхи* (Кокотюха А. Таємниця зміїної голови. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012). Таке подання відомостей забезпечує інформаційну насиченість та водночас дозволяє не перевищувати обсяг анотації.

Відомості про зміст твору – це тема твору, проблема, місце й час відображених у ньому подій та головна сюжетна лінія [1, 3]. Важливо зацікавити читача твором, накреслити його проблемне спрямування, зорієнтувати, коли і де відбуваються події, описані в творі, познайомити з героями. Але в жодному разі не можна переказувати увесь сюжет, тим більше розкривати кульмінацію і розв'язку твору.

Розповідаючи про зміст твору, неможливо оминати його героїв: *Герої цих творів – школярі – опиняються в різних незвичайних, а часом і скрутних ситуаціях, достойно виходити з яких їм допомагає дружба, сміливість та винахідливість* (Костецький А. Г. Незвичайні пригоди і таємниці. – Х. : Белкаркнига, 2012). Якщо герой має прототип, це потрібно зазначити: *Прототипом*

головного героя повісті став легендарний закарпатський богатир Іван Фірцак, який виборов звання чемпіона Чехословаччини та Європи з кількох видів спорту і об'їздив півсвіту, виступаючи в цирку, де здобув чимало яскравих перемог (Гаврош О. Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014). Потрібно при цьому повідомити читачеві про період, на який припадають роки життя й діяльності постаті, про яку йдеться.

Відомості про зміст твору становлять основний інформаційний блок і структурний елемент анотації, проте подавати тільки їх неправильно: *Якщо у дівчинки великий ніс, мишачі очиці і крихітне підборіддя, цього досить, аби постійно чути за спиною глузливе «Мурахоїд!»*. Через це Тезі вважає своє життя пропащим. Та попри все, ця історія, в якій є зниклі фото, антислинові щити, сусіда-ненажера, п'ятеро котів, дивна бабуся, чорні ворони, зогнили помідори і побитий однокласник, – ця історія закінчиться просто чудово (Нестлінгер К. Обзивають мене мурахоїдом. – Вінниця : Теза, 2009). Ця анотація, подана повністю, не виконує свої функції: немає ні відомостей про автора (що тут має бути обов'язково, бо видання – переклад твору австрійської дитячої письменниці), ні про жанр твору, ні про читацьку аудиторію.

У дитячих виданнях питання зазначення в анотації **відомостей про читацьке призначення** набуває особливого значення, адже можливості сприйняття дітьми художнього твору дуже залежать від віку. Саме тому у видавничій практиці введена класифікація видань за віком читачів: видання для дітей дошкільного віку (до 6 років); видання для дітей молодшого шкільного віку (6 – 10 років включно); видання для дітей середнього шкільного віку (11–14 років включно); видання для дітей старшого шкільного віку (15 – 18 років включно) [2, 15]. Подаються ці відомості в такому вигляді: *Для дітей молодшого шкільного віку; Для дошкільного та молодшого шкільного віку; Для молодшого та середнього шкільного віку; Для старшого шкільного віку*.

Попри те, що в галузевому стандарті зазначено, що «відомості про читацьку адресу видання подають у кінці анотації окремим рядком з абзацу» [1, 3], суб'єкти видавничої справи часто або взагалі не подають таких відомостей, або неправильно їх оформлюють. Трапляється, що видавці подають ці відомості не в макеті анотованої каталожної картки, а тільки на останній сторінці видання.

Певні вимоги є не лише до змісту анотацій, а й до самого тексту, його мовленнєвого оформлення. Видавничі анотації мають бути лаконічними, відповідати стилю документа, на який складені, категорії читача (за віком, за родом діяльності) і рівню його підготовки. Анотації до дитячих художніх творів мають особливе мовностилістичне оформлення.

Стиль анотації до досліджуваних видань твориться великим арсеналом мовних засобів – від фонетичних, лексичних до синтаксичних. Для надання анотації емоційності й образності використовуються такі графічні та мовні засоби:

✓ **паронімічна атракція** як елемент мовної гри: *У дітей на далекій планеті Салатта, виявляється, так само є канікули! І їх треба провести весело і з користю. Отож Го, Гоо та Гооо на старенькому міжпланетному човнику вирушають у подорож Всесвітом. І треба було ж статися такому, щоб*

дідусь Карпо, гукаючи на своїх кіз Кашу і Лялю «Го-го, коза!», мимоволі запросив прибульців у гості. А відтак уже почалися їхні спільні пригоди. Такі, що ого-го! (Ковальська К. Канікули прибульців із Салатти. – Видавництво Старого Лева, 2010);

✓ **демінітиви:** У книжці видатного данського письменника Бенні Андерсена (1929 р. н.) розповідається про кумедні пригоди химерної істотки на ймення Невсідомик (Андерсон Б. Пригоди Невсідомика. – К. : Юніверс, 2005); У цій книжечці всі казки не лише веселі й цікаві, а ще й дуже смачні (Мензатюк З. Зварю тобі борщику. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2012);

✓ **епітети:** Весела й повчальна історія про відмінника Миколку Синицина [...] (Носов М. Щоденник Миколки Синицина. – К. : Махаон-Україна, 2010); А головне – ти відкриваєш для себе дивовижний світ цікавущого родинного спілкування, яке дарує справжню радість і надихає на творення добра! (Мицицей М. Будинок, який умів розмовляти. – К. : Грані-Т, 2012);

✓ **метафори:** В саду поезії лауреата премії імені Лесі Українки Анатолія Качан [...] (Качан А. Листи з осіннього саду. – К. : Веселка, 2012), Читайте дитині, читайте з дитиною, і ви обов'язково посієте в допитливому розумі крихітки важливе і потрібне зерно жаги знань (Юай Р. Більше ніж історія. – Х. : Віват, 2015);

✓ **порівняння:** [...] юний читач потрапляє у світ очищеної від буденності, ніби умитої ранковою росою краси (Качан А. Л. Листи з осіннього саду. – К. : Веселка, 2012); І його історія вийшла динамічною, як гостросюжетний фільм! (Жолдак Б. Капосні капці. – К. : Грані-Т, 2008);

✓ **вставні слова:** Король-реформатор Мацюсь вирішив припинити всі війни, і це, звісно, не сподобалось королям... (Корчак Я. Пригоди короля Мацюся К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011); Цього разу Пелле доведеться зіткнутися з неабиякими випробуваннями та небезпеками, зазнати великого переляку, та, як завжди, йому стануть у пригоді почуття гумору, винахідливість і сила духу (Кнутсон Є. Браво, Пелле Безхвостий, браво! – К. : Юніверс, 2011);

✓ **широкі ряди однорідних членів речення:** Інакше й не могло бути, адже це справжня поезія – добра, мислива, красива й усміхнена! (Бедрик Ю. Тьотя Бегемотя. – К. : Грані-Т, 2012), Маленькі герої книжки підросли настільки ж, наскільки подорослішали читачі «Країни Мумі-тролів». Тепер їм доводиться замислюватися над важливими речами, якими сповнений світ, – такими, як сенс життя, самопізнання і самоствердження, любов, взаємоповага, щедрість душі (Туве Я. Країна Мумі-тролів. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014); Все трапляється на їхньому шляху: небезпечні пригоди, оманливі чари, моторошні створіння та підступні вороги (Вдовенко С. Сні Червоної Гори. – К. : ЕКО-ПРОДАКШН, 2008);

✓ **окличні речення:** Шукачі скарбів повертаються! (Кокотюха А. Таємниця зміїної голови К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012). Не припустимим є надлишок таких речень: Увага! Увага! Увага! Ця книжка сповнена іграшковими привидами, ляльковими загадками, а також жартівливими викраденнями! Бережіть нерви! Читайте книжку пошепки! (Матюшкіна К. Тріксі-Фіксі та привид лялькового театру. – К. : Рідна мова, 2015). Ця анотація подана в макеті каталожної картки, але фактично є книготорговельною, а не видавничою;

✓ **питальні речення:** *Здавалося б, хто живе в бабусиній господі? (Міхаліцина К. Бабусина господа. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2013), Чи чули ви коли-небудь, що Вовченя може запливати всередину моря, щоб побавитися там зі своїми друзями? (Луговик М. Вовченятко, яке запливло далеко в море. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013), кілька поспіль: Чи вдасться нашим героям – Данилові, Богданові, Льоньці та їхнім новим друзям – випередити злодіїв і врятувати замок? Чи зможуть вони розгадати усі розбійницькі загадки? Що цього разу учворить шалений страус на прізвисько Футбол? (Кокотюха А. Таємниця зміїної голови. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012).* Вони виконують прагматичні функції: привертають увагу, активізують сприйняття, інтригують читача. Інколи анотація побудована на самих питальних і спонукальних реченнях: *А чи знаєте ви, хто така Василина-Капустина? А який стосунок має чубатий кінь до курчат? А хто переможе в двобої – коза чи велетенський пес? А як готувати кроликів до кролячих перегонів? Ні? То мерщій беріться читати нову книжку про пригоди Ніколаса та його невгамовної сімейки (Стронг Дж. Канікули з близнятами. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014).* Це стиль книготорговельної, але не видавничої анотації.

✓ **три крапки:** *Але це тільки початок цієї казкової історії. Попереду багато таємниць та випробувань... (Енде М. Нескінченна історія. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014), [...] до Букового лісу завітала знаменита співачка Соня Садова, а разом із нею справжня детективна історія... (Прохасько Т. Куди зникло море. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2015), Вірний Сеймур і молодша сестричка ведуть Сплету у вітальню, а там... (Скоттон Р. Різдво для Сплету. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2013), які інтригують читача, а також реалізують ефект непередбачуваності: Де може бути краще, як у бабусь на селі! Чого б не забажав – пиріжків чи вареників – бабусі відразу поспішають виконати. Від такого райського життя стає страшенно... нудно (Андрусак І. Сорокопуди, або Як Ліза і Стефа втекли з дому. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2009);*

✓ **графічні виділення:** *Азалія хотіла просто пожартувати, не підозрюючи, що газета ЧАРІВНА і будь-яка записана в неї новина відразу стає РЕАЛЬНОЮ! З цієї хвилини лялечкам Тріксі-Фіксі та їхнім друзям загрожує СТРАШНА НЕБЕЗПЕКА! (Матюшкіна К. Тріксі-Фіксі та чарівний бал К. : Махаон-Україна, 2015).*

В анотаціях потрібно використовувати загальнозживану лексику, яка буде зрозумілою читачам, і прості синтаксичні конструкції. Наприклад, друге речення анотації *Редьярд Кіплінг написав не просто казку, а надзвичайно красиву і повчальну казку-притчу. У ній мудрий цар Соломон, хоч був таким могутнім і величним, що йому підкорялися джини та іфрити, не міг дати собі раду з власною життєвою ситуацією без допомоги простого метелика і, звичайно, своєї найпрекраснішої дружини Балкіс... (Кіплінг Р. Метелик, який тупнув ніжною. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2012)* громіздке, а відтак, складне для сприйняття. Це одне речення становить майже половину рекомендованого загального обсягу анотації (231 символ із 500).

Тож, стиль анотацій дитячих літературно-художніх видань характеризується образністю, що досягається вживанням епітетів, метафор,

порівняльних зворотів, емоційністю, наявністю оціночних суджень. Велику роль відіграє експресивна лексика, окличні, питальні речення.

Серед типових помилок, яких припускаються анотатори при створенні анотацій до дитячих видань: 1) відсутність зазначення автора твору, його національної належності, хронологічного та територіального окреслення творчості письменника; 2) відсутність зазначення жанру твору; 3) переказ сюжету, а не загальний огляд ідейно-тематичного навантаження твору; 4) відсутність зазначення читацького призначення; 5) використання складних синтаксичних конструкцій, лексики, що не відповідає віковим читачів.

Отже, для того, щоб видавнича анотація виконувала свої функції, мають бути враховані вимоги до її змісту та стилю. Основними інформаційними елементами анотації є автор твору, його жанр, зміст, читацьке призначення. Усі вони повинні подаватися в обсязі, достатньому для того, щоб скласти уявлення про видання, і розміщуватися послідовно, адже «перестрибування» від одного інформаційного елемента до іншого порушує структуру анотації й загалом логіку викладення. На стильовому рівні анотації дитячих видань тяжіють до емоційності та використання оціночних суджень, що досягається відповідними мовними засобами, особливо лексичними та синтаксичними.

Сучасні видавці та редактори недбало ставляться до оформлення видавничих анотацій, припускаються суттєвих помилок, не дотримуються вимог, зазначених у нормативних документах, а також не розрізняють книготорговельні й видавничі анотації, які, хоч і дуже тісно пов'язані та взаємодіють між собою, але все-таки не тотожні. Варто забезпечувати інформативність анотації (подавати в ній усі необхідні відомості) та її правильне мовностилістичне оформлення, що неодмінно сприятиме залученню читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 7342:2013 Издавнича анотація. Правила складання та подання у виданнях. – Чинний від 2014-01-01. – К. : Мінекономрозвитку України, 2013. – IV, 7 с.
2. Гавенко С. Кваліметричний аналіз поліграфічного виконання дитячих видань українського книжкового ринку / С. Гавенко, М. Мартинюк // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 2. – С. 15–17.
3. Ганзикова Г. С. От простого к сложному / Г. С. Ганзикова // Мир библиографии. – 2010. – № 2. – С. 9–13.
4. Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – 3. вид., стер. – К. : Знання, 2006. – 331 с.
5. Петренко О. Дотримання положень нормативних документів суб'єктами видавничої справи: аналітичний огляд книжкових видань за 2013 рік / О. Петренко // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 4. – С. 3–6.
6. Стексова Т. И. Издательская аннотация в читательском восприятии / Т. И. Стексова, М. В. Праско // Библиосфера. – 2014. – № 4. – С. 91–94.
7. Фідельська А. Аналіз дотримання видавцями нормативних документів щодо оформлення вихідних відомостей у неперіодичних (книжкових) виданнях за 2010 рік / А. Фідельська // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 2. – С. 9–14.

Полтавец Ю. С. Смысловые и лингвостилистические особенности издательской аннотаций к современным детским книжным изданиям

В статті проаналізовані особливості смислового і речевого оформлення анотацій к сучасним дитячим літературно-художественним изданиям. Виділені основні інформаційні елементи анотації як її складові. Зазначено недоліки

при создании аннотаций к детским изданиям. Определены типичные лексические и грамматические средства, в частности, синтаксические конструкции и знаки препинания, используемые в таких аннотациях, их стилевые особенности.

Ключевые слова: аннотация, издательская аннотация, структура аннотации, детские издания, художественно-литературные издания.

Poltavets Y. The semantic and verbal characteristic of the annotations of kids editions

The article is devoted to the semantic and verbal characteristic of the annotations of the kids editions for last time. The information elements which are contained in the annotations were analyzed. The text gives a valuable information on the typical verbal markers namely lexical units and syntactic constructions, graphic means. The style of the annotations of kids editions is considered.

Key words: annotation, kids edition, literary edition.